

RUSYA-UKRAYNA SAVAŞININ KÜRESEL GIDA ENFLASYONUNA MUHTEMEL ETKİLERİ

DENİZ İSTİKBAL

SETA | PERSPEKTİF

MART 2022 · SAYI 336

- Küresel gıda fiyatları neden artıyor?
- Salgın dünyada gıda enflasyonunu nasıl etkiledi?
- Savaş küresel gıda enflasyonunu nasıl etkileyecek?

GİRİŞ

Rusya-Ukrayna savaşının ortaya çıkardığı üretim ve tedarik sorunları, kuraklık ve ulaşımdaki zorluklar sebebiyle iki ülkenin ihrac kapasiteleri ilerleyen dönemde ciddi anlamda düşecektir. Son bir yılda aşırı derecede artış gösteren enerji fiyatları da gıda fiyatlarındaki yükseliş eğilimini güçlendirmektedir. Savaşla birlikte yüzde 35'ten fazla artan petrol ve doğal gaz fiyatlarını buna örnek göstermek mümkündür. Koronavirüs (Covid-19) salgınının ortaya çıkardığı sorunlar nedeniyle 2020'nin başından itibaren gıda fiyatları yükselişe geçmiştir. Ocak 2022'de son on bir yıllık zirveye yaklaşan küresel gıda fiyatları enflasyonunun da artmasına neden olmuştur. Yıllık yüzde 35,7'ye ulaşan küresel gıda enflasyonu farklı tarım ürünlerinde daha büyük fiyat artışlarını beraberinde getirmiştir. Ocak ve Şubat aylarında da yükselişini sürdüren küresel gıda enflasyonu 2023'ün başlarına kadar eğilimini koruyabilir. Rusya-Ukrayna savaşının başlaması da gıda fiyat artışlarını baskılayan yeni bir kriz olmuştur. Özellikle ayçiçeği, buğday, mısır, arpa ve tohum yağında dünyanın en büyük üreticileri ara-

sında yer alan Rusya ve Ukrayna yaptırım, çatışma ve üretim zorluğu nedeniyle uluslararası piyasalara yeterli tarım ürünü sağlayamayabilir.

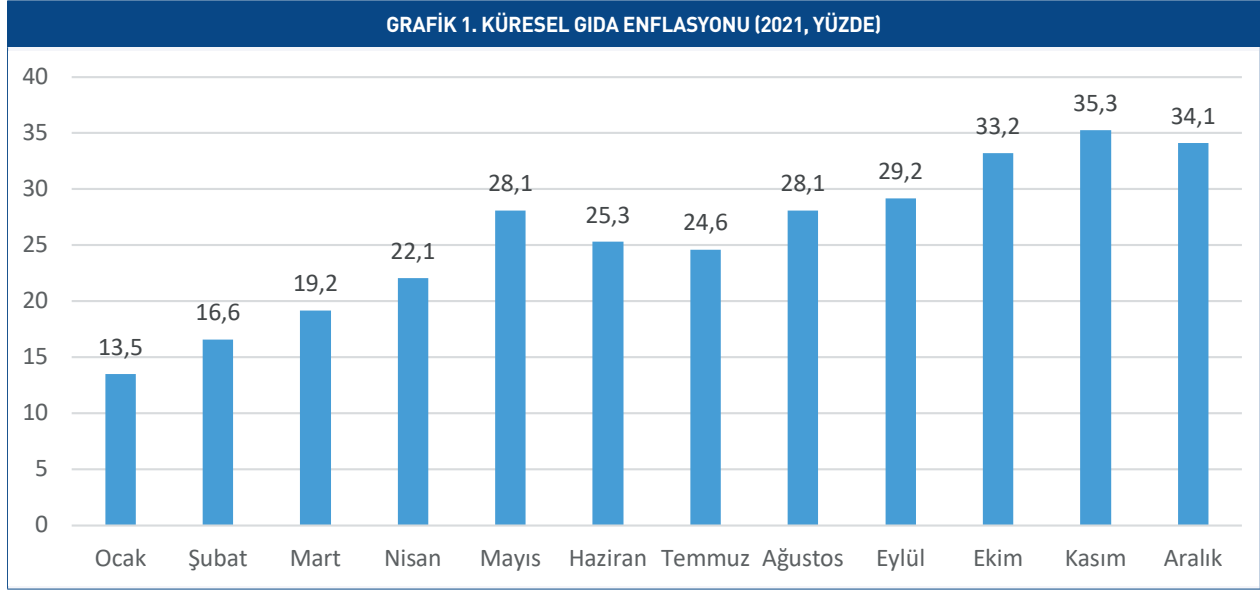
1973-1974 petrol krizlerinden sonra dünya ekonomilerinin maruz kaldığı enflasyonist baskının benzer bir şekilde hissedildiği günümüzde pek çok ülke Rusya-Ukrayna savaşından ciddi derecede etkilenebilir. Bu etkinin yansımaları olarak son günlerde enerji ve gıda fiyatlarında eski dönemlere kıyasla daha yüksek oranda artışlar meydana gelmiştir. Bu perspektif salgının ortaya çıkardığı küresel gıda enflasyonuna ve savaşın mevcut gıda fiyat artışlarına nasıl etki edebileceğine odaklanmaktadır.

SALGIN VE KÜRESEL GIDA ENFLASYONU

İklim değişikliği ve kuraklık nedeniyle son yıllarda farklı tarımsal ürünlerin verimliliğinde düşüş meydana geldi. Salgınla birlikte ortaya çıkan üretim zorlukları da tarım sektörüne zarar verdi. Üretim istenilen seviyede yapılamazken birçok ürünün fiyatı artış göstermeye başladı. Tedarikte oluşan sorunlar ise hem üretimi hem de fiyatları negatif etkiledi. Devletler

DENİZ İSTİKBAL

Lisansını İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde (2016) tamamladı. Yüksek lisansını Marmara Üniversitesi Uluslararası Politik Ekonomi Bölümü'nde "Güney Kore ve Türkiye'nin Kalkınma Planlarının Ekonomi Politik Analizi" adlı tezi (2018) ile bitirdi. Doktora eğitimine İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Çin'in Afrika Yatırımlarının Ekonomi Politik Analizi (2005-2018)" adlı doktora tezi ile devam etmektedir. SETA'da ekonomi araştırmaları alanında çalışan İstikbal'in akademik ilgi alanlarında ekonomik kalkınma, ekonomi politik, enerji ekonomisi, enerji güvenliği, tarım ekonomisi, uluslararası finans kuruluşları, dış yardım, Afrika ve Asya Pasifik gibi konular yer almaktadır.

Kaynak: Birleşmiş Milletler (BM)

oluşan krizden çıkabilmek için kamu yardımlarını devreye alırken merkez bankaları da faizleri tarihte görülmemiş seviyelere kadar düşürdüler. Piyasaya verilen ucuz krediler ihtiyaç duyulan finansı sağlarken hükümetler de fiziki ve nakdi yardımlar yapmıştır. Oluşan likidite fiyat artışlarını beraberinde getirirken küresel enflasyon güçlenmeye başladı. Üretim ve tedarik sorunları da enflasyonun daha uzun bir sürece yayılmasını sağladı. Gıda fiyatları artan maliyet ve düşen üretim nedeniyle birçok ülkede diğer ürünlere göre daha fazla yükseldi. Günümüzde yıllık bazda yüzde 35,7'ye ulaşan küresel gıda enflasyonu neredeyse bütün ülkeleri etkileyen bir sürece dönüştü. Üretici enflasyonu ise tüketiciye göre petrol krizleri dönemini de geçerek neredeyse İkinci Dünya Savaşı sonrası seviyelerine geldi. İrlanda'da yüzde 60,5, Danimarka'da yüzde 54, Romanya'da yüzde 42,3, İspanya'da yüzde 35 ve Almanya'da yüzde 24,9'a çıkan üretici enflasyonu küresel enflasyon dalgasının en önemli yansımaları arasında bulunuyor. Almanya'da 1949'dan sonra en yüksek üretici enflasyon rakamına ulaşılrken enerji fiyatları temel belirleyici olarak öne çıkıyor. Avrupa genelinde ise üretici enflasyonu yüzde 30,7 seviyesin-

de bulunuyor. Petrol krizleri sonrası en yüksek seviyeye ulaşan üretici maliyet artışları enflasyonun bir süre daha devam edeceğini göstermektedir.

2021'in başından itibaren dünya genelinde artmaya başlayan gıda enflasyonu Ocak-Aralık arasında yüzde 13,5'ten yüzde 34,1'e çıkmıştır (Grafik 1). 2022'de de artış eğilimi kuvvetlenen gıda enflasyonu yüzde 35,7 seviyesinde bulunuyor. 2020'den itibaren farklı gıda ürünlerinde fiyat artışlarına bakıldığında sebze yüzde 87, şekerde yüzde 42, tahılda yüzde 36 ve ette yüzde 18'lik artış meydana geldiği görülüyor. 2021'de de yükseliş eğilimini koruyan gıda enflasyonunun bu yıl da güçlenmesi beklenebilir (Tablo 1). Salgın nedeniyle henüz eski üretim seviyesinin yakalanamaması ve tedarikteki sorunlar gıda enflasyonunu besleyen temel etmenler olarak öne çıkıyor. Ayrıca ülkelerin farklı tarım ürünlerine ihracat kısıtlaması getirmesi ise süreci daha da kötü etkiliyor. Örneğin Çin tarımsal ürünlerde meydana gelebilecek arz yönlü sorunları çözmek için stoklamaya başvuruyor. Rusya ise yaptırımlar nedeniyle seçtiği ürünlerde ihracatı yasaklıyor. Ukrayna da gıda ürün ihracatında kısıtlamalara başvuruyor.

TABLO 1. ÜRÜNLERE GÖRE KÜRESEL GIDA ENFLASYONU (2004-2022, YÜZDE)

Yıllar	BM Gıda Fiyat Endeksi	Et	Tahıl	Sebze Yağı	Şeker
2004	65,6	67,6	64,0	69,6	44,3
2009	91,7	81,2	97,1	122,0	112,2
2011	131,9	105,3	142,2	156,5	160,9
2012	122,8	105,0	137,4	138,3	133,3
2014	115,0	112,2	115,8	110,6	105,2
2020	98,1	95,5	103,1	99,4	79,5
2021	125,8	107,8	131,2	164,9	109,3
Ocak 2022	135,7	112,6	140,6	185,9	112,8

Kaynak: BM

SAVAŞIN GIDA ENFLASYONUNA MUHTEMEL ETKİSİ

Rusya-Ukrayna arasında başlayan savaşın enerji ve gıda gibi iki temel sektöre etkileri vardır. Rusya dünya enerji piyasasında üretimde önemli paya sahip bir ülke olarak arzı etkileyebilmektedir. Ayrıca en büyük sekizinci tarım ekonomisi olan Rusya gıda üretiminde de önemli bir aktördür. Ukrayna'da da gelişmiş bir tarım sektörü bulunmaktadır. Rusya ve Ukrayna birlikte dünya buğday üretiminin yüzde 14'ünü gerçekleştirmektedir. Yıllık ortalama Rusya'da 75 milyon ton ve Ukrayna'da 25 milyon ton buğday üretimi yapılmaktadır (Grafik 2). Rusya 7,9 milyar dolar ve Ukrayna 3,6 milyar dolar buğday ihrac etmektedir. Dünya buğday ihracatında toplam yüzde 26 payı olan iki ülke, sektörü etkileyebilecek bir güce sahiptir. İki ülkeden en fazla buğday ithal eden ülkelere bakıldığında ise Mısır, İtalya ve Filipinler açısından durumun daha ciddi olduğu söylenebilir.

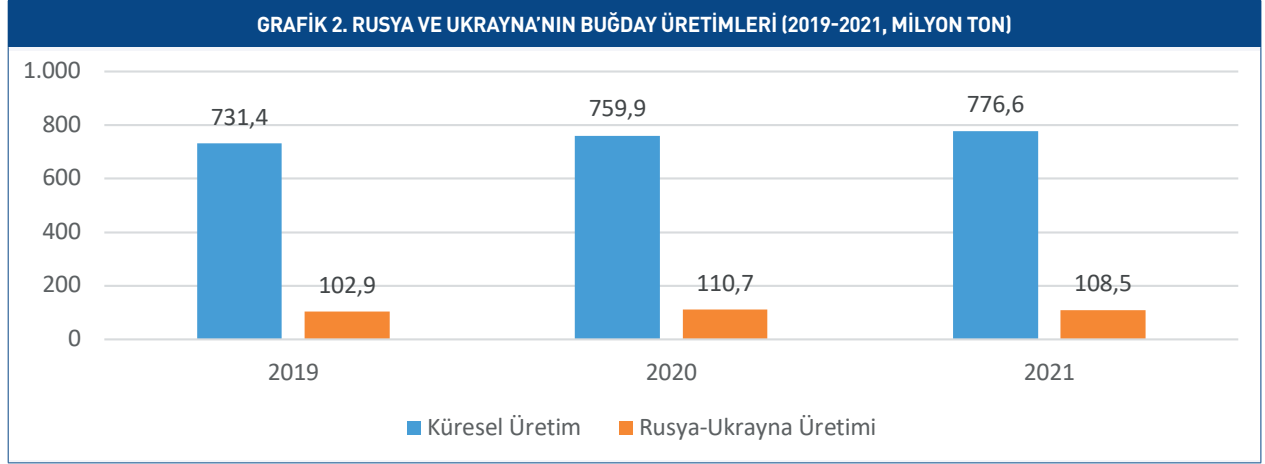
Mısır üretiminde dünyada altıncı sırada yer alan Ukrayna (40 milyon ton) ve onuncu sırada olan Rusya (15,3 milyon ton) mısır dış ticaretinde de etkililerdir.¹ Ukrayna 4,77 milyar dolarlık (dördüncü) mısır ihracatçısı konumundayken Japonya, Güney Kore, Vietnam, Meksika, İspanya ve Hollanda en büyük alıcıları arasındadır. Tohum yağı üretiminde de en büyük üreticiler olan Rusya ve Ukrayna toplamda 5,95 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirmektedir. Tohum yağının

¹ 2021 rakamlarıyla Ukrayna ve Rusya, küresel mısır üretiminin yüzde 4,5'inden fazlasını gerçekleştirmektedir.

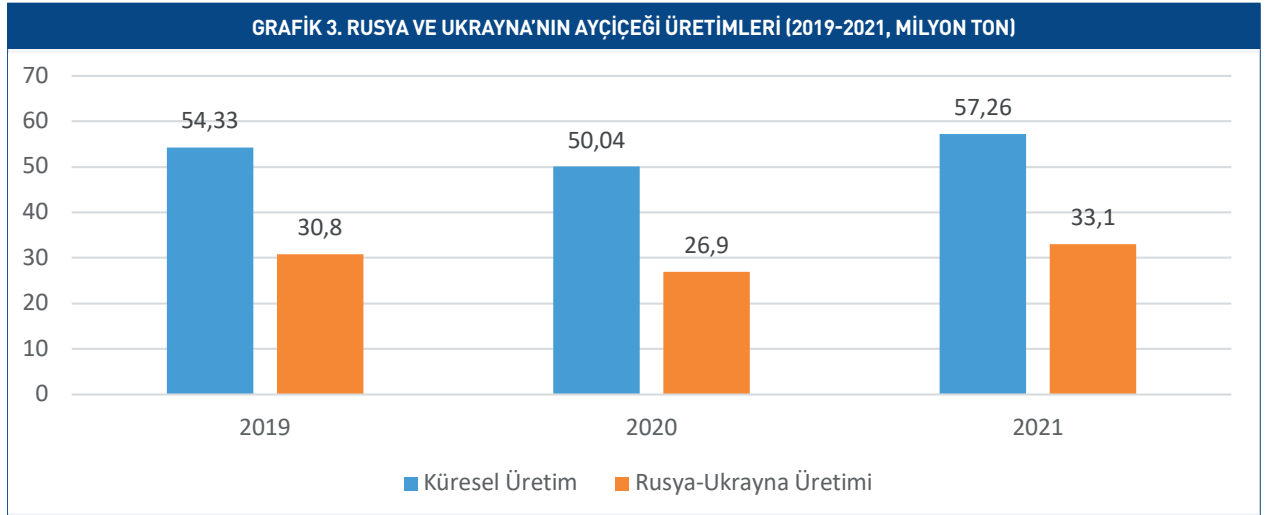
en büyük alıcıları olan Çin, Hindistan ve Almanya'yı savaşın daha fazla etkilemesi beklenebilir. Arpa ve patatesten de önemli üreticiler olan Rusya ve Ukrayna savaş, yaptırım ve tedarikteki zorluklar nedeniyle ürünlerini piyasalara veremeyebilir. Bu durum küresel gıda enflasyonunu daha da şiddetli hale getirebilir. Özellikle enerji fiyatlarındaki artış nedeniyle üretim daha maliyetli hale gelirken gıda üretiminde meydana gelebilecek arz yönlü şoklar enflasyonu yukarıya taşıyabilir. Dünya tahıl enflasyonu yüzde 36 ile son yılların en yüksek seviyesine gelmişken Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle oluşabilecek üretim düşüşü tahıl enflasyonunu yüzde 50'nin üzerine çıkarabilir.

Rusya ve Ukrayna küresel ayçiçeği üretiminin yarısından fazlasını gerçekleştirmektedir. Ukrayna en büyük üretici iken Rusya ikinci sırada yer almaktadır (Grafik 3). Savaş sebebiyle ortaya çıkan üretim ve tedarik zorlukları küresel yağ fiyatlarını ciddi oranda etkilemektedir. Diğer tarım ürünlerine kıyasla Rusya ve Ukrayna'nın ayçiçeği üretiminin kısa dönemde alternatiflerle telafi edilmesi mümkün değildir. Bu durum yemeklik yağ üretiminin temel maddesi olan ayçiçeği yağ fiyatlarını küresel düzeyde etkileyecek ve gıda enflasyonunun güçlenmesine neden olacaktır.

Sonuç itibarıyla son bir ayda kömürde yüzde 75, doğal gazda yüzde 60, buğdayda yüzde 50, ayçiçeğinde yüzde 45, petrolde yüzde 35, palm yağında yüzde 30 ve mısırdaki yüzde 25'ten fazla fiyatı artışı gerçekleşmiştir. Salgının ekonomik etkisi henüz geçmemişken

Kaynak: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı (FAO)

Kaynak: FAO

Rusya-Ukrayna savaşı da enerji ve gıda fiyatlarını negatif yönde etkilemiştir. Bu durum enflasyonu yükseltirken gıda fiyatlarını da artırmaktadır. Üretici ve tüketici enflasyonu salgın nedeniyle son elli yılın zirvesine ulaşırken

savaş gıda fiyat artışlarını farklı ürünlerde daha da yukarıya taşıyabilir. Oluşan üretim ve tedarik sorunları, istikrarsızlık, dış ticaretin zorlaşması ve yaptırımlar ise fiyat artışlarının temel bileşenleri olarak öne çıkmaktadır.